

САНОАТ КОРХОНАЛАРИ ИННОВАЦИОН БОШҚАРУВИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ СТАТИСТИК ТАҲЛИЛИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10542861>

Ш.Умидов

КМИ ва СТИ мустақил изланувчиси

АННОТАЦИЯ

Мақолада Ўзбекистон саноат корхоналари инновацион бошқарувининг ривожланиш кўрсаткичлари баҳоланган. Шунингдек, саноат корхоналари инновацион бошқарувини амалга оширишнинг ташкилий-иқтисодий механизми таҳлил этилган, унинг ўзига хос хусусиятлари ва мавжуд муаммолари аниқланган. Узоқ муддатли истиқболда мамлакатимиз саноат корхоналари инновацион бошқаруви самарадорлигини оширишда илгор хориж тажрибасидан ижодий фойдаланиш имкониятларига оид илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калим сўзлар: инновация, бошқарув, инновацион бошқарув, юқори технологик маҳсулот, инновацион фаолият, инновацион ихтисослашув.

АННОТАЦИЯ

В статье дана оценка показателей развития инновационного менеджмента промышленных предприятий Узбекистана. Также был проанализирован организационно-экономический механизм реализации инновационного менеджмента промышленных предприятий, выявлены его особенности и существующие проблемы. В перспективе разработаны научные предложения и практические рекомендации о возможности творческого использования передового зарубежного опыта повышения эффективности инновационного управления промышленными предприятиями страны.

Ключевые слова: инновации, менеджмент, инновационный менеджмент, наукоемкая продукция, инновационная деятельность, инновационная специализация.

ABSTRACT

The article assesses the development indicators of innovative management of industrial enterprises in Uzbekistan. The organizational and economic mechanism for the implementation of innovative management of industrial enterprises was also analyzed, its features and existing problems were identified. In the future, scientific proposals and practical recommendations have been developed on the possibility of

creative use of advanced foreign experience to improve the efficiency of innovative management of the country's industrial enterprises.

Key words: *innovations, management, innovation management, research and development (R&D), science-intensive products, innovation activity, innovation specialization.*

КИРИШ

Бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг устувор йўналишлари миллий иқтисодиётнинг турли тармоқларига инновацион лойиҳаларни жорий этишни жадаллаштириш, жумладан, саноат корхоналари томонидан инновацион маҳсулотларни ишлаб чиқариш, бошқарувга оид инновациялардан амалиётда кенг фойдаланиш ҳисобига юқори иқтисодий ўсиш кўрсаткичларига эришиш, шунингдек, Ўзбекистоннинг глобал рейтинглардаги кўрсаткичларини янада оширишга қаратилган ҳисобланади. Хусусан, мамлакатимиз ҳукумати томонидан 2030 йилга бориб Глобал инновацион индекс халқаро рейтинги кўрсаткичлари тизимида жаҳоннинг етакчи 50 та мамлакатлари қаторига киришига эришиш бўйича узоқ муддатли стратегик вазифаси белгиланган [2].

Ўзбекистонда сўнгги йилларда иқтисодиётни инновацион ривожланиш йўлига ўтказиш мақсадида амалга оширилаётган ислохотларга устуворлик қаратилиб келинмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномасида “...биз Ўзбекистонни ривожланган мамлакатга айлантиришни мақсад қилиб қўйган эканмиз, бунга фақат жадал ислохотлар, илм-маърифат ва инновация билан эриша оламиз”[3], деб айтган фикрлари кейинги йилларда мамлакатимизда миллий иқтисодиёт тармоқлари, жумладан, саноат корхоналари инновацион бошқарувининг ташкилий-иқтисодий механизмини такомиллаштиришнинг услубий асосларини тадқиқ этиш долзарб ва илмий-амалий аҳамиятга эга эканлигини англатади.

Кейинги йилларда мамлакатимизда саноат корхоналари инновацион бошқарувини ривожлантириш амалга оширилаётган ислохотларнинг устувор йўналишлари қаторидан ўрин эгаллайди. Жумладан, “2030 йилга бориб, Ўзбекистонни “Глобал инновацион индекс”даги ТОП-50 мамлакатлар қаторига киритиш режалаштирилган. Ушбу мақсадга эришишда мамлакатимизнинг ушбу индексда қайд этилган паст индикаторлар бўйича позициясини яхшилаш устувор вазифаси 2022- 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегиясида белгиланган[1]. Ушбу ҳолат мамлакатимизда саноат корхоналари инновацион бошқаруви самарадорлигини оширишга қаратилган

илмий-амалий аҳамиятга эга бўлган тадқиқотларни ўтказиш заруриятини уйғотади.

Тадқиқот мавзусининг долзарблиги.

Мамлакатимиз иқтисодиётида саноат корхоналарининг жадал ривожланиши, уларнинг ташкилий тузилишининг тобора мураккаблашиб бориши, жумладан, уларнинг фаолият турлари ва йўналишлари кўламининг кенгайиб бориши натижасида саноат корхоналари бошқаруви функцияларининг мураккабланишини вужудга келтирган ҳолда, оқилона қарорлар қабул қилишда тегишли муаммолар мавжуд эканлигини намоён этди. Шу билан биргаликда, саноат корхоналари инновацион бошқаруви самарадорлигини ошириш заруриятини уйғотди. Хусусан, 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегиясида “Иқтисодиётга инновацияларни кенг жорий қилиш, саноат корхоналари ва илм-фан муассасаларининг кооперация алоқаларини ривожлантириш”[1] устувор мақсадлардан ҳисобланади.

Тадқиқотнинг мақсади саноат корхоналари инновацион фаолиятини самарадорлигига таъсир кўрсатувчи омилларни тизимли таҳлил этиш асосида уларни гуруҳлаш орқали корхоналар инновацион бошқаруви самарадорлигини оширишга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот методологияси.

Илмий мақолани ёзиш жараёнида илмий тадқиқотни амалга оширишнинг тизимли таҳлил, тарихийлик ва мантиқийлик, индукция ва дедукция, анализ ва синтез, қиёсий ва селектив танлаб тадқиқ қилиш, монографик таҳлил ва гуруҳлаш усуллари қўлланилган.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Инновация атамаси лотинча “innovation” сўзидан олинган бўлиб, янгилаш, ўзгартириш киритиш деган маънони англатади. Ушбу атама иқтисодий адабиётга илк бор Й.Шумпетер томонидан киритилган бўлиб, олим инновация иқтисодий категориясига қуйидагича таъриф беради: “янги турдаги истеъмол товарлари ва хизматлари, жумладан, корхоналарнинг эгаллаган бозор ҳажмини оширишда ноодатий шаклдаги ишлаб чиқариш жараёнларини бошқариш амалиётини ташкил этиш, янги турдаги транспорт воситаларидан фойдаланиши ёки уларни амалиётга татбиқ этилиши инновация деб баҳоланади” [4].

Э.Дандон [5] ўз изланишларида корхона бошқаруви жараёнида инновациянинг креативлилик, стратегия, амалга ошириш (реализация) ва фойдалилик каби таркибий компонентларга эга бўлишини ажратиб кўрсатади.

А.Н.Храмцова ва А.А.Ахматовалар томонидан амалга оширилган тадқиқотларда корхоналар бошқаруви жараёнида инновация иқтисодий

категориясининг мазмунини ёритишда иқтисодчи олимлар томонидан берилган таърифларни куйидаги уч гуруҳга ажратиш мумкин бўлади:

- инновация иқтисодий категориясининг мазмунини янгилик, нау-хау билан боғлиқ ҳолда тушунтириш;

- инновациянинг мазмунини ёритишда янги бир маҳсулотни ишлаб чиқариш, жумладан, унинг техник ва технологик хусусиятларини ўзида мужассамлаштирган бутун бир жараён сифатида тушунтириш;

- инновация мазмунини ёритишда янги ғоя ва фикрларни амалиётга татбиқ этиш билан боғлиқ бўлган, шунингдек, янги шаклдаги такомиллаштирилган маҳсулот ишлаб чиқаришни ҳаракатга келтирувчи куч сифатида баҳолаш [6].

Ўзбекистонлик Ш.Н.Зайнутдинов [7], А.А. Мадалиев [8], Д.Шодиева [9], Н.М.Расулов [10], Ш.Г.Акрамова [11], О.Э.Эрназаров [12], Б.Б.Бахтиёров [14], Ш.Н.Зайнутдинов, А.А. Мадалиев, Д. Шодиева, Н.М. Расулов, Ш.Г. Акрамова, А.Э. Норов, Б.А.Мавланов, И.С. Хотамов, Ш.Э. Мустафакулов, Г.П. Фуломова³ каби иқтисодчи олимлар ўз илмий изланишларида саноат корхоналари инновацион бошқаруви самарадорлигини оширишда инсон омилининг ўрни, саноат корхоналари инновацион бошқаруви самарадорлигини оширишда юқори малакали кадрларга бўлган талаб, жумладан, саноат корхоналари бошқаруви самарадорлигини оширишда инновацион ишланмалардан фойдаланишнинг услубий асослари ўрганилган.

Юқорида келтириб ўтилган олимларнинг илмий ишларида саноат корхоналари инновацион бошқарувининг ташкилий-иқтисодий механизмини такомиллаштиришнинг услубий асослари тизимлаштирилган ҳолда, комплекс ҳолатда, тадқиқот объекти сифатида таҳлил этилмаган. Иқтисодий адабиётларда ушбу масала юзасидан олиб борилган тадқиқотлар таҳлили иқтисодиётни модернизациялаш шароитида саноат корхоналарида инновацион бошқарувнинг ташкилий-иқтисодий механизмини такомиллаштириш, корхона бошқарувида инновациялардан фойдаланиш амалиётини янада кенгайтириш, саноат корхоналари ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишда инновацион лойиҳаларни амалга оширишнинг ташкилий-иқтисодий механизмини такомиллаштириш заруратини келтириб чиқаради.

Муаммонинг долзарблиги, иқтисодий адабиётда етарлича ўрганилмаганлиги, кутилаётган илмий натижаларни илмий-амалий аҳамиятга эгаллиги ушбу мавзунини тадқиқот объекти сифатида танлашга асос бўлди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Мамлакатимиз Президенти томонидан юқорида белгилаб берилган устувор вазифаларни амалга оширилишида аввало саноат корхоналарининг

инновацион бошқарув самарадорлигини ошириш зарурияти вужудга келади. Саноат корхоналарида инновацион бошқарув тизимини жорий этиш ва унинг самарадорлигини ошириш пировард натижада корхонанинг рақобатбардошлиги даражасининг барқарор суръатларда ортиб боришини таъминлайди.

Саноат корхоналари инновацион бошқаруви самарадорлигига таъсир кўрсатувчи омилларнинг назарий жиҳатдан таҳлили натижаларига кўра, унга таъсир кўрсатувчи омиллар ички ва ташқи омилларга гуруҳланиши мумкин бўлади. Амалга оширилган тадқиқотларимиз натижаларига таянган ҳолда, саноат корхоналари инновацион бошқаруви самарадорлигини ошириш корхонада инновацияларни амалиётга татбиқ этиш маҳсулдорлигини ортишини таъминлаши билан бир қаторда, корхонанинг миллий ва халқаро рақобатбардошлик даражасига эришишга етарли даражада шарт-шароитлар яратиши керак бўлади.

Фикримизча, иқтисодийни модернизациялаш, ишлаб чиқарувчилар ўртасида рақобат курашининг тобора чуқурлашуви, жумладан иқтисодий муносабатлар тизимида инновацияларнинг жадал ривожланиши шароитида саноат корхонасининг инновацион бошқарув самарадорлигини оширишга таъсир кўрсатувчи ички ва ташқи омилларни замонавий шарт-шароитларни инобатга олиш лозим.

Таклиф этилаётган саноат корхонаси инновацион бошқаруви самарадорлигига таъсир кўрсатувчи омилларнинг гуруҳлаш тартиби - бевосита корхонада инновацион фаолият самарадорлигини ошириш ва унинг рақобатбардошлиги даражасини янада такомиллаштириш нуқтаи назаридан келтирилган. Корхонанинг инновацион бошқаруви самарадорлигига таъсир кўрсатувчи ички омиллар қуйидагилардан ташкил топади:

– тадбиркорлик қобилияти (корпоратив бошқарув самарадорлиги). Тадбиркорлик қобилияти корхона раҳбари, ундаги бўлим бошлиқлари учун хос бўлган инсоний фазилат ҳисобланиб, айнан ушбу қобилият инновацион фаолиятни ривожлантиришнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Яъни, шахсда тадбиркорлик қобилияти қанчалик юқори бўлгани сари, унинг янгиликларни, инновацион маҳсулотларни ишлаб чиқиш ва уларни амалиётга татбиқ этишга бўлган интилиши юқори бўлиши билан ажралиб туради. Шунингдек, корхонада корпоратив бошқарувни амалга ошириш жараёнида корхона фаолиятига жалб этилаётган инвестицияларнинг самарадорлигини таъминлашда уларнинг илмий тадқиқот тажриба-конструкторлик ишланмалари (ИТТКИ) ва инновацион лойиҳаларни молиялаштириш, корхона персоналини рағбатлантиришга йўналтиришга устуворлик қаратилади. Бу эса ўз навбатида

корхонада ўзига хос корпоратив маданиятнинг шакллантириб, унинг персонали учун эркин ижодий фаолият юритишга замин яратади.

Пировард натижада корхонанинг инновацион фаолияти самарадорлиги ортади. Бунда корхона раҳбарияти томонидан қуйидаги ҳолатлар таъминланиши талаб этилади:

– биринчи, корхона коллективи ўртасида тақсимланаётган вазифаларнинг адолатлилиги ва шаффофлигини таъминлаш;

– иккинчи, инновацияларни амалиётга татбиқ этиш, уларни синовдан ўтказиш жараёнида корхонанинг барча иерархик тузилмалари даражаларининг иштирокини бирдек таъминланиши;

– учинчи, инновацион фаолиятга оид бўлган ҳар қандай ахборот билан (ижобий ва салбий маълумотларнинг барчаси) корхонанинг барча аъзоларини хабардор қилиш.

– корхона персонали. Бунда корхонада ёлланиб ишловчи ходимларнинг ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ бўлган фикр ва қарашларининг мобиллиги муҳим аҳамият касб этади. Яъни, уларнинг креатив фикрлаш қобилияти, ишлаб чиқариш жараёнларидаги ўзгаришларга тезда мослаша олиши, янгиликларни (новацияларни) излаш, уларни асослашга бўлган интилиши, фикрлашдаги инновацион ёндашувнинг мавжуд бўлиши зарур ҳисобланади. Корхоналарда инновацион жараёнларни ташкил этиш борасидаги жаҳон тажрибаси кўрсатишича, юқори малакали инновациялар бўйича менежерларга бўлган талаблари юқори даражада. Чунки инновацион жараёнларнинг самарадорлиги инновациялар бўйича менежерларнинг касбий малакалари ва кўникмалари билан узвий боғлиқлиги амалиётда ўз исботини топган. Шу билан бир қаторда, юқори малакали инновацияларни бошқарувчилар, инновацион инженерлар ва олимларга бўлган талаб ҳам юқори ҳисобланади;

– коммуникация самарадорлиги. Информацион технологияларнинг ривожланиши, мамлакатда иқтисодий муносабатларни рақамлаштириш шароитида корхонанинг инновацион фаолияти самарадорлигига унинг коммуникация алоқаларининг ўрнатилганлиги ҳолати бевосита ўз таъсирини ўтказди. Бунда корхонанинг коммуникация алоқалари унинг фаолияти йўналиши бўйича корхона ташкилий тузилишининг барча бўғинларини тўлиқ қамраб олиши, корхонага унинг фаолиятига оид инновацион ишланмалар ва инновацион ғоялар бўйича ахборотлар оқимини таъминлаши талаб этилади. Ушбу ҳолат корхона ва унинг ташкилий-тузилмавий бўлинмалари фаолиятининг ўзаро алоқадорлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади;

– корхонанинг ташкилий тузилиши. Бунда корхонанинг иерархик ташкилий тузилиши, унинг таркибий бўлинмалари сони, уларнинг ҳолати, корхонанинг инновацион фаолиятида унинг таркибий бўлинмаларининг иштирок этиш ҳуқуқи ва имкониятининг мавжудлиги, жумладан, инновацион лойиҳанинг самарадорлигига масъулиятнинг ўзаро тақсимланиши назарда тутилади;

– инновацион фаолиятнинг бозорга йўналтирилганлиги. Корхона инновацион бошқаруви самарадорлигини таъминлашнинг муҳим омилларидан бири бу корхона инновацион фаолиятининг бозорга йўналтирилганлиги ҳисобланади. Яъни, бозордаги истеъмолчиларнинг мавжуд талабидан келиб чиққан ҳолда, инновацион маҳсулотни ишлаб чиқариш ва уни бозорга олиб чиқиш корхонанинг инновацион лойиҳадан оладиган фойдасини максималлаштиради. Бунда корхонада инновацион маркетинг фаолияти ва унинг амал қилишига эътибор қаратиш лозим бўлади;

Саноат корхоналарининг инновацион бошқаруви самарадорлигига таъсир этувчи омилларни кейинги гуруҳи бу ташқи омиллар ҳисобланиб, улар қаторига қуйидагиларни киритиб ўтдик:

- **маслаҳат ва консалтинг хизматлари.** Бунда саноат корхоналарида инновацион фаолиятни ташкил этиш, уларни ривожлантиришнинг устувор йўналишлари, инновацион ишланмаларни ишлаб чиқиш бўйича давлат томонидан инновацион фаолият бўйича маслаҳат ва консалтинг хизматлар кўрсатувчи марказлар фаолияти ташкил этилиши назарда тутилади. Хусусан, тараққий этган мамлакатларда пенсия ёшидаги инновацион фаолият бўйича юқори малакали ва етакчи мутахассисларни бу турдаги ташкилотларга жалб қилинади. Масалан, АҚШда бу турдаги 389 та консалтинг марказлар фаолият юритиб, уларда 11 400 нафар юқори малакали, корхоналарнинг инновацион фаолият соҳасида ишлаган пенсионерлар хизматидан фойдаланилади [14]. Токио шаҳрида “Саноат соҳаси конструкцияси бўйича Япония ташкилоти” фаолияти йўлга қўйилган бўлиб, кичик ва ўрта саноат корхоналари учун янги технологияларни ишлаб чиқиш, инновацион маҳсулотларни яратиш, инновацион лойиҳаларни амалга ошириш ва инновацион жараёнларда корхоналарнинг иштирокини таъминлаш бўйича илмий ва амалий кўмак бериш билан шуғулланади. Шунга ўхшаш ташкилот Европа Комиссияси қошида ҳам ташкил этилган бўлиб, бунда етакчи мутахассислар Европа Иттифоқи мамлакатларидаги инновацион бизнес корхоналарига борган ҳолда жорий ҳолатни ўрганиб, тегишли маслаҳатлар бериш билан шуғулланадилар [9].

- **молиявий ёрдам.** Корхонада инновацион фаолиятни ташкил этиш, инновацион лойиҳани ишлаб чиқиш ва уни амалга оширишнинг турли

босқичларида ташқи манбалар ҳисобидан корхона учун оптимал ҳисобланган молиявий ресурсларни жалб қилиш лозим бўлади. Бунда давлат томонидан корхоналарда инновацион фаолиятни ривожлантириш мақсадида ажратилаётган солиқ имтиёзларидан фойдаланиш, ташқи манбалар ҳисобидан инвестицияларни жалб қилиш, банк хизматларидан фойдаланган ҳолда кредит олиш, лизинг ва шу каби бошқа молиявий дастаклардан фойдаланиш мумкин бўлади;

- инновацион фаолиятни рағбатлантириш. Бунда давлат томонидан саноат корхоналари инновацион фаолиятини қўллаб-қувватлашга қаратилган дастурларнинг амал қилиши назарда тутилади. тараққий этган мамлакатлар амалиёти кўрсатишича, АҚШ, Канада, Германия, Япония, Франция ва Буюк Британия каби мамлакатларда давлат томонидан саноат корхоналарининг барча турдаги инновацион фаолиятлари давлатнинг фаол дастурлари орқали қўллаб-қувватланиши белгилаб қўйилган. Ушбу мамлакатларда инновацион фаолият билан шуғулланишни бошлаётган кичик инновацион бизнес субъектларининг харажатларларининг 20-50 фоиз харажатлари давлат томонидан қопланади [10];

- қонунчилик. Бунда мамлакат иқтисодиётида инновацион фаолиятни ташкил этиш, уни ривожлантириш бўйича ҳуқуқиймеъёрий ҳужжатларнинг мавжудлиги ва уларнинг амал қилиш хусусиятлари назарда тутилади. Жумладан, корхонанинг инновацион фаолият юритиш соҳалари, йўналишлари, давлат томонидан инновацион фаолият учун берилаётган имтиёзлар, уларни қўллаб-қувватлашга қаратилган дастурлар, инновациялар ва у билан боғлиқ бўлган ҳар қандай иқтисодий муносабатларга оид меъёрий-ҳуқуқий базанинг мавжуд бўлиши лозим ҳисобланади.

Таҳлиллар кўрсатишича, мамлакатда амал қилаётган инновацион ривожланиш модели саноат корхоналари инновацион фаолиятини бошқариш самарадорлигига таъсир кўрсатувчи омилларга бевосита таъсир кўрсатади. Бугунги кунда жаҳон мамлакатларида инновацион ривожланишнинг уч хил модели шаклланган.

Биринчи модель фан ва инновациялар бўйича дунёда етакчилик мамлакатлар учун хос бўлган модель ҳисобланиб, фундаментал ва амалий тадқиқотларни амалга оширишга асосланади. Бу турдаги инновацион ривожланиш модели АҚШ, Англия ва Франция мамлакатлари учун хос ҳисобланади. Ушбу мамлакатлар гуруҳи фундаментал ва амалий тадқиқотларни амалга оширишни рағбатлантириш орқали инновацион иқтисодиётни ривожлантиришга эришадилар.

Иккинчи модель учун инновацияларни ривожланиши учун қулай шарт-шароитлар яратиш орқали инновацион иқтисодиётни ривожлантириш хос

бўлиб, Германия, Швеция ва Швейцария каби мамлакатлар учун хос ҳисобланади.

Учинчи модель жаҳон хўжалигининг илмийтехникавий ривожланишига ихтисослашган инновацион иқтисодиёт модели ҳисобланиб, Япония ва Жанубий Корея мамлакатлари учун хос модель ҳисобланади [15].

Шу ўринда айтиш керакки, мамлакатларда амал қилаётган инновацион ривожланиш моделлари корxonанинг инновацион фаолияти ва унинг ихтисослашуви йўналишларини белгилаб беради.

Жаҳон хўжалигида саноат корxonаларида инновацион фаолиятни амалга оширишнинг ўзаро боғланган микро ва макро даражадаги механизми амал қилади [15]. Корxонада инновацион жараёнларни амалга оширишнинг микромеханизми корxона бошқаруви амалиётида инновацияларни ўзлаштириш дастаклари орқали намоён бўлади.

Юқори даражадаги инновацион салоҳият – бу бозорда ўз инновацион позициясига эга бўлган, инновацион ишланмаларни зудлик билан ўз амалиётига татбиқ эта оладиган, доимий инновацион маҳсулотларни ишлаб чиқишда илғорлик қилиб келаётган саноат корxonалари учун хос ҳисобланиб, бу турдаги корxonалар фаолияти тўлиқ инновацион бошқарувга ихтисослашганлиги билан бошқалардан ажралиб туради [11].

Хулоса ва таклифлар.

Амалга оширилган тадқиқотларимиз натижаларига таянган ҳолда, саноат корxonаларида инновацион бошқарув самарадорлигини оширишда корxonанинг инновацион салоҳиятидан келиб чиқиб мақсад ва вазифаларни белгилаш зарурияти мавжуд деб айтиш мақсадга мувофиқ.

Таҳлиллар кўрсатишича, саноат корxonасида самарали инновацион бошқарувни ташкил этиш қуйидаги босқичларда амалга оширилади:

– биринчи, инновацион бошқарув мақсади ва вазифаларини аниқлаш. Бунда саноат корxonасининг ихтисослашув соҳаси инобатга олиниб, қуйидаги йўналишларда бўлиши мумкин бўлади: инновацион маҳсулотни ишлаб чиқариш ёки янги технологияларни ишлаб чиқиш орқали корxonанинг бозордаги рақобатбардошлик даражасини ошириш; янги бозорларга чиқиш; иш юритиш қўламини кенгайтириш ва бошқалар;

– иккинчи, корxonанинг инновацион имкониятларини баҳолаш. Бунда корxonанинг инновацион имкониятларини баҳолашда қуйидаги кўрсаткичлар тизимидан фойдаланилади: корxonанинг илмий-техник салоҳияти (илмий даражага эга бўлган ходимлари сони; янги фикрловчи, янгиликларни амалиётга татбиқ этиш бўйича билим ва кўникмаларга эга бўлган ходимлар сони; корxonадаги инновацион лойиҳалар сони ва бошқалар); корxonанинг

коммерциализация кўрсаткичлари (инновацион маҳсулотлар сотилишининг умумий сотилган маҳсулот ҳажмидаги улуши, лицензиялаштирилган шартномаларнинг сони ва бошқалар); корxonанинг инновацияларни бошқариш бўйича характеристикаси (корxонадаги инновацион ғояларни ва уларни амалга оширишни рағбатлантириш тизимининг ҳолати, инновацион лойиҳаларни амалга оширишда раҳбариятнинг иштироки, инновацион фаолият билан шуғулланувчи ходимларнинг эркинлиги даражаси ва бошқалар); инновацияларнинг иқтисодий самарадорлиги [14].

Жаҳон амалиётида корxonаларнинг инновацион имкониятларини баҳолашда “ТАТ” кўрсаткичлар тизимидан кенг фойдаланилади. Ушбу кўрсаткичлар тизими япон корxonалари томонидан амалиётга татбиқ этилган бўлиб, инглизча “Turn Around Time (бурилиш вақти)” сўзидан олинган. Ушбу кўрсаткич инновацион маҳсулотнинг бозорга кириб келиши ёки унга талабнинг уйғонишидан бошлаб, бозорнинг ушбу товар билан тўйингунга қадар бўлган даврдаги корxonанинг инновацион салоҳиятини баҳолаш имконини беради. Масалан, маиший техника бозорида инновацион маҳсулотни ишлаб чиқаришдан бошлаб, ушбу маҳсулот билан бозорни тўйинтиргунга қадар бўлган даври кўрсаткичи Япониянинг Matsushita корxonасида 4,7 ойни ташкил этади [14];

– учинчи, корxonанинг инновацион фаолияти йўналишини аниқлаш. Бунда корxона инновацияларни ишлаб чиқарувчи ёки инновацияларни

ўзлаштирувчи сифатидаги инновацион жараёнлардаги ўз иштирокини белгилаб олади. Агарда корxона инновацияларни ишлаб чиқарувчи бўлиш йўлини танласа, у ҳолда, инновацион ишланмалар ишлаб чиқиш, илмий тадқиқотлар олиб бориш, янги технологияларни яратиш билан шуғулланувчи махсус ходимлардан ташкил топган ўз ишчи гуруҳини шакллантириши ва уларга меҳнат қилиш учун қулай шарт-шароит билан таъминлаши лозим бўлади. Корxона инновацион жараёнларда ўзлаштирувчи сифатида иштирок этишни танласа, у ҳолда, илмий-тадқиқот ташкилотлари билан шартномалар тузиш орқали, амалга оширилаётган ёки ишлаб чиқиляётган янги инновацион маҳсулот ва технологияларни ўз амалиётида қўллаш учун розилик билдириши зарур бўлади.

Фикримизча, юқорида билдирилган фикр ва таклифларни инобатга олган ҳолда мамлакатимизда саноат корxonаларида инновацион бошқарувни ташкил этиш узоқ муддатли истиқболда юқори самарадорликка эришиш билан бир қаторда, жаҳон бозорида маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг рақобатбардошлиги кўрсаткичларини янада яхшиланиши учун тегишли шарт-шароитларни яратиш имконини беради. Жумладан, маҳаллий ишлаб

чиқарувчиларнинг янги бозорларни ўзлаштириши ҳисобига мамлакатимизда экспортга йўналтирилган саноат ишлаб чиқаришини ривожланиши натижасида, юқори қўшилган қийматга эга бўлган маҳсулотларни экспорт қилиш ҳажми ортади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати (REFERENCES)

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони. - <https://lex.uz>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ5544-сон Фармони, 21.09.2018 й. <https://lex.uz>
3. Мирзиёев Ш.М. Олий мажлисга мурожаатномаси <https://uza.uz>
4. Шумпетер Й. Теории экономического развития. / Й. Шумпетер. – М.: Экономика, 1995й. – 540 с.
5. Дандон Э. Инновации: как определять тенденции и извлекать выгоду / Э. Дандон. -М. : Вершина, 2006. - 304 с.
6. Храмова Н.А., Ахматова А.А. Теоретические основы управления инновационной деятельности предприятия. // Стратегии бизнес / Электронный научно-экономический журнал. № 10 (54). 2018. С. 18-22.
7. Зайнуddинов Ш.Н., Расулов Н.М. Инновацион менеджмент (дарслик). - Т.:“Инновацион ривожланиш нашриёт-матба уйи”, 2020. - Б.540.
8. Мамадалиев А.А. Иқтисодий бошқаришда инсон омиллини фаоллаштиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмидан фойдаланишни такомиллаштириш. (PhD) дисс. автореф. -Т.: 2017. – Б.28;
9. Шодиева Д. Миллий иқтисодийнинг инновацион ривожланишини инвестициялашнинг назарий асосларини такомиллаштириш. (PhD) дисс. автореф. -Т.:2020 Б.58;
10. Расулов Н.М. Корпоратив тузилмаларда инновацион жараёнларни стратегик бошқариш услубийтини такомиллаштириш: (DSc) дисс. автореф. –Т., 2021, -Б.81;
11. Акрамова Ш.Г., Зайнуddинов Ш.Н., Расулов Н.М. Инновацион менеджмент (дарслик).-Т.:“Инновацион ривожланиш нашриёт-матба уйи”, 2020. -Б.540.
12. Шодиева Д. Миллий иқтисодийнинг инновацион ривожланишини инвестициялашнинг назарий асосларини такомиллаштириш. (PhD) дисс. автореф. -Т.:2020 Б.58

13. Расулов Н.М. Корпоратив тузилмаларда инновацион жараёнларни стратегик бошқариш услубиётини такомиллаштириш: (DSc) дисс. автореф. –Т., 2021, -Б.81
14. Бахтиёров Б.Б. Саноат корхоналари инновацион бошқарувини ривожлантиришда илғор хориж тажрибасидан фойдаланиш имкониятлари Free Small Business Advice – <https://www.sore.org>
15. Ногин В.А., Хоменко Я.В. Зарубежный опыт инновационной деятельности малых и средних предприятий. – <https://www.uecs.ru>
16. Модели инновационного развития зарубежных стран – <https://studme.org>
17. Арутюнов Ю.А. , Гончаренко Л.П. Инновационная политика – <https://www.litres.ru>
18. Арутюнов Ю.А. , Гончаренко Л.П. Инновационная политика – <https://www.litres.ru>
19. Васюхин О.В., Павлова Е.А. Развитие инновационного потенциала промышленного предприятия – <https://www.mongraphies.ru> маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.
20. Васюхин О.В., Павлова Е.А. Развитие инновационного потенциала промышленного
21. предприятия – <https://www.mongraphies.ru>
22. Королев В.И., Королева Е.Н. Инновационный потенциал: содержание, организационные формы его реализации российскими и зарубежными компаниями // Российский внешнеэкономический вестник. 2014. №5. С.41
23. Инновационный потенциал предприятия, его оценка и методы реализации – <https://www.np.tubryansk.ru>